ABDULLA QAHHORNING "ANOR" HIKOYASIDA IJTIMOIY REALIZM VA BADIIY MAHORAT

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM VAZIRLIGI

O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI KAFEDRASI

Saydullaxonova Zebinisobegim Shukurullaxon qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

“Soliq va budjet hisobi” fakulteti talabasi

Phone: +998 (77) 378-05-29

Toshkent — 2024

MUNDARIJA

Kirish 3

I. Abdulla Qahhorning hayoti va ijodiy muhiti 3

II. "Anor" hikoyasining syujeti va kompozitsion tuzilishi 4

III. Anor — ko'p qatlamli ramziy obraz 5

IV. Ijtimoiy realizm va jahon adabiyoti bilan qiyosiy tahlil 5

Xulosa 6

Foydalanilgan adabiyotlar 6

KIRISH

XX asr o'zbek adabiyotining eng yorqin siymolaridan biri Abdulla Qahhor o'zining qisqa, lekin teran mazmunli hikoyalari bilan milliy nasrimizda alohida sahifa ochdi. U o'zbek adabiyotiga Chexov prinsiplarini olib kirib, «achchiq haqiqat»ni minimalist uslubda ifodalash san'atini egalladi. Uning «Anor» hikoyasi ana shu ijodiy metodning namunaviy misoli — oddiy bir meva orqali butun bir ijtimoiy fojianing aksini ko'rsatuvchi asardir.

Mazkur tezisning maqsadi «Anor» hikoyasini adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan — syujet tuzilishi, ramziy obrazlar, ijtimoiy tanqid va jahon adabiyoti bilan qiyosiy tahlil orqali — chuqur o'rganishdan iborat. Tadqiqot Ozod Sharafiddinov, Umarali Normatov, Kibriyo Qahhorova kabi olimlarning ishlari, shuningdek, xalqaro akademik manbalar asosida yozilgan.

Asarning dolzarbligi shundaki, u faqat bir davrning, bir xalqning muammosini emas, balki umuminsoniy adolatsizlik va kambag'allikning ruhiy oqibatlarini tasvirlaydi. Shu sababli «Anor» o'zbek maktab dasturidan tortib xalqaro adabiyotshunoslik tadqiqotlarigacha o'z ahamiyatini saqlaydi.

I. ABDULLA QAHHORNING HAYOTI VA IJODIY MUHITI

Abdulla Qahhor 1907-yil 17-sentyabrda Qo'qon shahrida, ko'chma temirchi Abduqahhor Jalilovning oilasida tug'ildi. Otasining hunari tufayli oila qishloqdan qishloqqa ko'chib yurar, bu esa yosh Abdullaga o'zbek dehqon hayotining og'ir va

haqiqiy tomonlarini bevosita kuzatish imkonini berdi. Aynan shu «begona — kuzatuvchi» nuqtayi nazar uning keyinchalik «O'tmishdan ertaklar» kabi asarlarida ham yaqqol ko'rinadi.

Qahhor Qo'qon texnika kollejida o'qib, so'ng 1930-yilda Markaziy Osiyo Davlat Universitetining pedagogika fakultetiga kirdi va 1934-yilda bitirdi. Ijodiy faoliyatini «Mushtum» va «Qizil O'zbekiston» kabi nashriyotlarda satirik sherlar va ocherklar yozishdan boshladi. Ushbu davr uning ixcham, keskin satirik uslubining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynadi.

Qahhor ijodiy faoliyatining eng murakkab jihati shundaki, u sovet mafkurasining qattiq nazorati ostida yashab ijod qildi. Biroq u ushbu senzurani istehzo, kinoya va ramziy tasvirlar orqali chetlab o'tishni o'rgandi. Uning asarlarida «haqiqiy o'g'ri» ko'pincha davlat amaldorlari bo'lsa, «haqiqiy bemor» esa butun jamiyatning o'zi edi. Aynan shu botiniy ijtimoiy tanqid uni so'zsiz «o'zbek Chexovi» darajasiga ko'tardi.

Davr	**Asosiy voqealar**	**Ijodga ta'siri**
Bolalik (1907–1924)	Temirchi oilasi, Farg'ona vodiysi bo'ylab ko'chishlar	Kambag'allik va «achchiq haqiqat»ni his etish
Talabalar davri (1930–1934)	Universitet, «Mushtum» jurnali, taxalluslar	Satirik uslub, ixcham proza shakllanishi
Etuklik (1945–1968)	Yozuvchilar uyushmasi, Chexov, Gogol, Tolstoy tarjimalari	Psixologik realizm, hikoya janrida ustalık

II. "ANOR" HIKOYASINING SYUJETI VA KOMPOZITSION TUZILISHI

«Anor» hikoyasining markazida kambag'al dehqon Turobjon va uning homilador xotini Zebi turadi. Zebi anor yeyishni qattiq xohlaydi, biroq erta bahor faslida bu meva boy yer egalari bog'laridan tashqarida deyarli topilmaydi. Turobjon xotinining iltijosini amalga oshira olmaslik fojiasi atrofida butun hikoya qurilgan.

Kompozitsiya: «tugun» nazariyasi. Qahhor o'zining narratologik yondashuvida hikoyani «tugun» bilan boshlash va «tugun» bilan yakunlash prinsipi bilan ishlaydi. «Anor» da ham shunday — muammo yechilmaydi, balki yanada murakkablashadi. Bu tuzilma tasvirlangan ijtimoiy muammolarning hal etilmasligi bilan to'g'ri parallel tashkil etadi.

Voqealar zanjiri. Turobjon xotinining iltijosini bajarish uchun avval uydagi asalni sovg'a qiladi — biroq Zebi «asal pulga anor olsa bo'lardi» deb bilvosita shikoyat qiladi. Bu ibora erning «boshi g'ovlamoqni» kuchaytiradi. Nihoyat, yo'lini topolmagan Turobjon kechqurun boy Mulla Qozining bog'iga tushadi va anor o'g'irlaydi. Tong otayotganda u «rangi o'chgan», «titrab» uyga qaytadi.

Paradoksal yakunlanish. Hikoyaning eng kuchli narsasi — kutilmagan oxiri. O'quvchi Turobjonning anorni olib kelishi bilan Zebining shodlanishini kutadi. Aksincha, Zebi allaqachon keksalgan, uzoq kutish va ruhiy zo'riqish natijasida u endi anorni xohlamaydi. Bu psixologik paradoks — jismoniy ehtiyoj bartaraf etilsa ham, ruhiy jarohat bitmas ekanligini ko'rsatadi. Aynan shu kutilmagan yakunlanish hikoyaning badiiy qimmatini fojiaviy darajaga olib chiqadi.

Turobjonning axloqiy inqirozi ham muhim: u o'zini umr bo'yi halol mehnatkash deb bilgan inson bo'lib, kechqurun o'g'rilikka majbur bo'ladi. Bu shaxsiy tushkunlik emas — balki uni bunday ahvolga solib qo'ygan ijtimoiy tizimning aybnomasidir.

III. ANOR — KO'P QATLAMLI RAMZIY OBRAZ

Hikoya sarlavhasi va markaziy obrazi bo'lgan «anor» o'zbek madaniyatida va yozma adabiyotida azaldan muhabbat, hayot va unumdorlikning ramzi sifatida qo'llaniladi. Qahhor bu an'anaviy timsolni oldi va uni yanada ko'p qatlamli simvolga aylantirdi:

1. Imkonsiz hashamat ramzi. Fasl tashqarisida anor kambag'al oila uchun tush va armon. U boylar «ariqlarida suv to'lib-toshib» turgan holda kambag'allar «chanqab» yashaydigan ijtimoiy ziddiyatni ifodalaydi.

2. Biologik hayot kuchi. Homilador ayolning ishtahasi — tabiat kuchi, uni aql bilan jilovlab bo'lmaydi. Shu bois Zebi talbining keraksizligini bilsa ham, to'xtata olmaydi. Bu qahramonga nisbatan o'quvchida hamdardlik uyg'otadi.

3. Ijtimoiy tabaqalanish ramzi. Boy Mulla Qozi bog‘larida to'lib-toshib yotgan anorlar bilan Turobjon uyidagi bo'shliq — ikki dunyo orasidagi jarlikning timsoli. Anor sotib olish emas, o'g'irlash orqaligina qo'lga kiritilishi — bu adolatsiz tizimning simvolik ifodasi.

4. Quvonch yoshlari va g'am. Hikoyada anor «quvonch yoshlari» deb ta'riflanadi — biroq asar dunyosi ham serob, ham yo'qotish bog'i. Bu ikki qutbli ramziylik sevgining go'zal va og'ir tabiatini bir paytda ifodalaydi.

5. Qizil rang simvolikasi. Anorning qizil rangi — jonlilik, ishtiyoq va hayot kuchi. Shu bilan birga, qon va qurbon ham. Bu ikki ma'noli rang asardagi sevgining otashin va fidokorona tabiatini mujassamlashtiradi.

IV. IJTIMOIY REALIZM VA JAHON ADABIYOTI BILAN QIYOSIY TAHLIL

Chexov ta'siri

Qahhor A.P. Chexov, N.V. Gogol va L.N. Tolstoy asarlarini o'zbek tiliga tarjima qildi. U Chexovni o'z xalqining o'tmishiga «ko'zoynak» bergan ustoz deb

atagan. «Anor»da Chexovcha psixologizm yaqqol ko'rinadi: oddiy voqeaning tagida katta ma'no, muammoni yechmasdan qoldirish, personajlarning ruhiy o'zgarishini aniq detallar orqali ko'rsatish. Ikkala yozuvchi ham «ruhiy hodisalar»ni markaziy muammo sifatida tasvirlaydi, sentimental bo'rttirishdan qochadi.

Jek London bilan farq

Jek London ham kambag'allik va omon qolish mavzularini yozadi — biroq uning qahramonlari tabiatga qarshi jang qiladi, individual qahramonlik ko'rsatadi. Qahhor esa shaxsiy kurash emas, ijtimoiy tizim bilan to'qnashuv tasvirlaydi. Turobjon uchun «qattiq muhit» — arktik tundra emas, balki korruptsiyalashgan qishloq jamiyatidir.

Raymond Carver bilan parallellar

Zamonaviy tadqiqotchilar Qahhor va Raymond Carver ijodidagi «qisqalik va mazmun» prinsiplari o'rtasidagi o'xshashliklarni qayd etishgan. Ikkalasi ham «so'zga xasislik» bilan ishlaydi: takroriy tahrir, aniq so'z o'yinlari. «Anor»dagi dialog ixcham, biroq har bir so'z ostida yashirin ma'no bor — bu Carverning «aysbergning ko'rinmas qismi» usuli bilan uyg'unlashadi.

"Bemor" va "O'g'ri" bilan o'xshashlik

«Anor» Qahhorning boshqa asarlari — «Bemor» va «O'g'ri» — bilan bir umumiy g'oyani ulashadi: jamiyatning o'zi «haqiqiy bemor»dir. «Bemor»da kasallik butun ijtimoiy tizimning zaifligini timsollashtirsa, «O'g'ri»da haqiqiy o'g'ri — davlat amaldorlari. «Anor»da ham Turobjonning o'g'irligi shaxsiy gunoh emas, balki uni majbur qilgan tizimning aybi sifatida talqin etiladi.

Jihat	Abdulla Qahhor	Chexov	Carver
Uslub	Minimalist, ixcham proza	Psixologik realism	So'zga xasidlik, sukunat
Asosiy konflikt	Shaxs va ijtimoiy tizim	Shaxsning ichki dunyosi	Oilaviy inqiroz, biqiqlik
Hikoya yakunlanishi	Ochiq, yechilmagan tugun	Bilvosita, ochiq son	Sukunatli, dramatik

XULOSA

Ushbu tezis «Anor» hikoyasini adabiy tahlilning bir necha qirralari — tarixiy-biografik, narratologik, semiotik va qiyosiy — nuqtayi nazaridan o'rganib, quyidagi xulosalarga keldi:

Birinchidan, Abdulla Qahhorning ijodiy uslubi uning hayot tajribasidan to'g'ridan-to'g'ri o'sib chiqqan: temirchi oilasida tug'ilib, kambag'al qishloq hayotini bevosita yashagan ijodkor shu hayotni o'ta aniq va hamdardlik bilan tasvirlay olgan.

Ikkinchidan, «Anor»ning kompozitsion kuchi uning «tugun» bilan ochilishi va «tugun» bilan yopilishida. Paradoksal yakunlanish — Turobjon anorni olib kelganda Zebining uni endi xohlamasligi — hikoyani oddiy oilaviy voqeadan insoniy ruhiyatning fojiasiga ko'taradi.

Uchinchidan, anor obrazi ko'p qatlamli ramziy tizimni tashkil etadi: u imkonsiz hashamat, biologik hayot kuchi, ijtimoiy tabaqalanish va yo'qolgan umid timsolini birlashtiradi. Bu ramziylik hikoyani aniq bir davrdan chiqarib, umuminsoniy ahamiyat kasb ettiradi.

To'rtinchidan, Qahhor o'zbek adabiyotini Chexov realizmi bilan boyitdi, lekin o'zbek ijtimoiy kontekstiga moslashtirdi. Uning asarlari Carver va London bilan qiyoslab ko'riladigan darajada universal adabiy qimmatga ega.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, «Anor» — bu nafaqat bir mevaning hikoyasi, balki kambag'allikning insonning xohish-istaklarini ham, axloqiy maydonini ham qanday vayron etishi haqidagi dahshatli va go'zal hujjatdir. Qahhorning «achchiq haqiqati» bugun ham o'z kuchini yo'qotmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qahhor A. Asarlar to'plami. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1988.

2. Sharafiddinov O. Abdulla Qahhor ijodi. — Toshkent: Fan, 1974.

3. Normatov U. Inson va badiiy asar. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1999.

4. Qahhorova K. (tarj.) Abdullah Qahhor Archive Catalog. — Toshkent, 2005.

5. An enlightened writer Abdulla Qahhar's great story "Pomegranate" // uzbekliterature.uz — 2024.

6. The Analysis of Social Roles and Speech Acts in A. Qahhor // CAJLPC, 2023.

7. Compactness of composition in the stories of Raymond Carver and Abdulla Qahhor // JOURNALFLEDU, 2022.

8. A. Qahhor's Stories Reflect the Tragedies of His Period // inlibrary.uz, 2023.

9. Abdulla Qahhor — Wikipedia (en.wikipedia.org), 2024.

10. Abdulla Qahhor and Storytelling // STEM Journal, 2023.